

УДК 339.92:330.05(045)

ОСИПОВА Л. В.

Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДИНАМІКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

У статті досліджено показники експортно-імпортних операцій держави за останні роки та їх вплив на ВВП країни. Проаналізовано сучасний стан зовнішньоторговельних відносин України з країнами Європейського Союзу та вплив їх динаміки на економіку країни.

Ключові слова: економічна інтеграція, торговельно-економічне співробітництво, зовнішньоторговельний оборот, зовнішня торгівля.

OSIPOVA L. V.

Vinnitsa Institute of Trade and Economics of Kiev National University of Trade and Economics

EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINIAN ECONOMY AND ITS IMPACT ON THE NATIONAL ECONOMY

The article studies the dynamics of export-import operations and indicators of Ukraine's GDP from 2006–2015. The foreign trade balance of Ukraine, including with the EU, during the given period is analyzed. The structure of export and import with countries and their relative proportion with EU during 2011–2015 is represented. It is proved that the one of the priorities of Ukraine's export-import operations, import to Ukraine, in recent years, chronically outstrips exports. It is proved that Ukrainian consumers are more and more supporting with their income the economies of other countries, internal revenue in the country is becoming less and that importance of external loans and level of debt are soaring. It is noted that export as the main source of the inflow of currency into the country provides more than half of its revenues during the analyzed period. Integration is the further development of cooperation with the EU.

Keywords: economic integration, trade and economic cooperation, foreign trade turnover, foreign trade.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, коли Україна обрала курс на євроінтеграцію, національна економіка перебуває в стабільно-важкому стані. Це стосується не лише загального ослаблення економіки країни, а й конкретних галузей та сфер, зокрема і зовнішньоекономічної діяльності. В цілому, експортно-імпортні операції є особливим видом економічної діяльності, тісно пов'язаною, в тій або іншій мірі, з усіма галузями господарської системи України. В Україні зовнішньоторговельні операції завжди були та залишаються пріоритетним напрямом політики держави, що у свою чергу, створює підґрунтя для розвитку вигідної торгівлі і формування сприятливого інвестиційного клімату в країні [1, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми європейської економічної інтеграції та перспективи інтеграції України до ЄС досліджуються в роботах багатьох вітчизняних вчених, зокрема В. Копійки, Т. Шинкаренка [1], Я. Жаліла, К. Кононенка, В. Яблонського [4] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість доробок в цій галузі, малодослідженим є аналіз впливу євроінтеграційних процесів на економічний розвиток України.

Мета статті. Дослідження, аналіз та оцінка сучасного стану зовнішньоторговельних відносин України в тому числі з країнами Європейського Союзу та впливу їх динаміки на економіку країни.

Матеріали і методи. Методологічною та теоретичною базою є основні положення економічної теорії, роботи вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі зовнішньоекономічних відносин та євроінтеграції.

Під час дослідження було використано метод статистичного аналізу (для аналізу особливостей розвитку євроінтеграційних процесів України); метод порівняння (для визначення динаміки зовнішньоторговельних відносин України і країн ЄС); діалектичний метод наукового пізнання та загальнонаукові методи пізнання: методи теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу (для визначення першочергових кроків на шляху європейської інтеграції в сучасних умовах).

Результати дослідження. В сучасних умовах однією з ефективних форм функціонування національної економіки є здійснення раціональної та ефективної зовнішньоекономічної політики. Україна чітко визначила вектор її розвитку і спрямованість на глибоку і всеохоплюючу інтеграцію з ЄС. Провідну роль в зовнішньоекономічній політиці України відіграє зовнішньоторговельна політика, за допомогою якої країна може розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів, збільшувати загальний обсяг виробництва, а також забезпечувати задоволення потреби в тих продуктах, виробництво яких усередині країни вкрай неефективно або неможливо взагалі. Експортна спрямованість української економіки (за останні десять років частка експорту у ВВП нашої країни коливалась від 40 до 60%) є одним із найважливіших шляхів її розвитку. Враховуючи широкий спектр перспектив зовнішньоторговельного співробітництва з країнами ЄС, що відкрились перед нашою країною в результаті прискореного темпу євроінтеграційних процесів, підписання доленосних документів між Україною і ЄС, односторонніх

торговельних преференцій з боку ЄС, що отримала Україна і як це відобразилось на розвитку національної економіки – виникла необхідність у даному дослідженні.

Зовнішня торгівля значною мірою впливає на динаміку ВВП. За умов високої продуктивності і конкурентоспроможності національної продукції експортно-імпортна діяльність держави має позитивний вплив на зростання ВВП. Зовнішньоторговельний баланс України, в тому числі і з ЄС, протягом 2006–2015 рр. відображений в табл. 1.

Таблиця 1

Зовнішньоторговельний баланс України, в тому числі і з ЄС, за 2006–2015 рр. (млн грн.)

Рік	ВВП за рік у фактичних цінах	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг	Сальдо (експорт-імпорт)	Експорт до країн ЄС		Імпорт з країн ЄС		Сальдо (експорт-імпорт) ЄС
2006	565018	45873.2	48754.0	-2880.8	31.3%	14363.0	36.9%	17985.0	-3622.0
2007	751106	58335.0	65598.7	-7263.7	29.0%	16896.1	37.8%	24815.2	-7919.1
2008	990819	78743.8	92002.5	-13258.7	28.2%	22194.8	35.5%	32704.1	-10509.3
2009	947042	49294.0	50606.6	-1312.6	25.4%	12519.8	36.4%	18434.7	-5914.9
2010	1120585	63189.9	66187.7	-2997.8	25.7%	16250.3	33.4%	22123.0	-5872.7
2011	1349178	82202.1	88842.1	-6640.0	26.3%	21579.7	32.8%	29146.7	-7567.0
2012	1459096	82337.4	91364.3	-9026.9	25.4%	20876.0	32.6%	29827.9	-8951.9
2013	1522657	76126.5	84602.3	-8475.8	26.7%	20361.2	36.9%	31198.8	-10837.6
2014	1586915	64106.8	60750.6	3356.2	31.8%	20383.1	39.8%	24207.6	-3824.5
2015	1979458	46647.9	42583.4	4064.5	32.8%	15287.0	42.2%	17956.0	-2669.0

Розроблено на основі [2; 3]

Дослідження показало, що ступінь зміни ВВП значною мірою залежить від чистого експорту, на який, у свою чергу, впливають доходи й обсяги виробництва іноземних торгових партнерів. У 2006 році макроекономічний розвиток України після значного сповільнення характеризувався суттєвим підйомом. Висхідну динаміку розвитку економіки у 2006 році визначали внутрішній попит, що забезпечувався високими темпами зростання реальних наявних доходів населення та інвестицій в основний капітал, а також поліпшення кон'юнктури на зовнішніх ринках. Найменший внесок у приріст ВВП здійснив чистий експорт насамперед через погіршення умов торгівлі на світовому ринку чорних металів на початку року. Протягом 2007 року динаміка ВВП уповільнювалася і, за підсумками року, темпи ВВП становили 107.6 %, та перевищили результат попереднього року. У 2007 році обсяги імпорту товарів та послуг значно перевищували обсяги експорту, що відповідним чином вплинуло на збільшення від'ємного сальдо товарами та послугами. У 2008 році обсяги імпорту товарів та послуг продовжували перевищувати обсяги експорту, що відповідним чином вплинуло на збільшення від'ємного сальдо торгівлі товарами та послугами. Звуження внутрішнього попиту спричинило суттєве уповільнення імпорту товарів та послуг. У 2009 році відбулося суттєве падіння реального ВВП України, що було зумовлено зменшенням інвестиційної активності, низьким рівнем зовнішнього попиту і різким скороченням внутрішнього попиту через падіння реальних доходів і реальної заробітної плати населення. Скорочення обсягів імпорту в 2009 році становило 45.0 %. Перевищення темпів падіння імпорту над темпами падіння експорту спричинило збільшення внеску чистого експорту у ВВП України. Приріст ВВП України у 2010 році становив 18.3 % після його падіння на 4.4 % у 2009 році. З боку попиту зростання ВВП більшою мірою забезпечувалося зростанням імпорту товарів та послуг (на 30.8 %) через суттєве зростання внутрішнього споживчого попиту. 2011 рік для України був роком закріплення позитивних економічних зрушень, започаткованих у попередньому році, приріст ВВП становив 20.4 %. Гальмування економічного зростання в країнах – основних торговельних партнерах України, зокрема Єврозони, зумовило помірні темпи зростання ВВП України. У 2012 та 2013 роках можна спостерігати незначне зростання ВВП та суттєве зменшення чистого експорту. У наступні роки, а саме у 2014 та 2015, ми отримали додатні показники чистого експорту, що позитивно вплинуло на ВВП України.

Для більш детального аналізу зовнішньоторговельних операцій нашої країни з іноземними партнерами і їх впливу на розвиток національної економіки слід дослідити показники зовнішньої торгівлі України товарами та послугами, в тому числі і з країнами ЄС, за останніх 5 років (табл. 2).

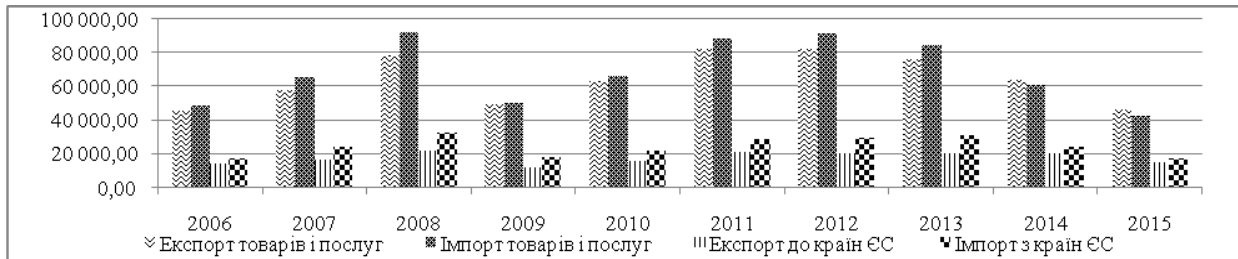
Дослідження показників зовнішньої торгівлі товарами України показало стійке падіння зовнішньоторговельних операцій, які здійснювалися в період з 2011–2016 рр. (табл. 2). Окрім 2012 року, де спостерігалось незначне зростання показника за останні 5 років. Також дані свідчать, що питома вага Європейського Союзу у зовнішній торгівлі товарами відіграє важливу роль, адже за останні роки показники країн ЄС в загальному обсязі торгівлі товарами з Україною стрімко зростали. ЄС є важливим партнером України. З метою проведення подальшого аналізу зовнішньоекономічної діяльності України слід провести дослідження динаміки експортно-імпортних операцій (в тому числі з ЄС) за період з 2006–2015 рр. (рис. 1).

Таблиця 2

Зовнішня торгівля товарами та послугами України, в тому числі з ЄС, за 2011–2015 рр. (млн грн.)

Роки	Товари			Послуги		
	ЗТО всього по Україні	у т.ч. ЗТО з ЄС	Питома вага ЄС	ЗТО всього по Україні	у т.ч. ЗТО з ЄС	Питома вага ЄС
2011	151016.8	43721.7	29.0%	20027.4	7004.7	35.0%
2012	153467.9	43237.7	28.2%	20233.8	7466.2	36.9%
2013	140276.0	43796.6	31.2%	22158.5	8373.6	37.8%
2014	108330.4	38072.0	35.1%	17 893.9	7140.4	39.9%
2015	75637.1	28361.2	37.5%	14695.5	5475.7	37.3%

Розроблено на основі [2; 3]

Рис. 1. Динаміка експортно-імпортних операцій товарів та послуг (в тому числі з ЄС). Розроблено на основі [2; 3]

Як видно з дослідження, на фоні загальної тенденції до зростання усіх показників протягом 2006–2008 років спостерігався спад експортно-імпортних операцій у 2009 р., що пояснюється фінансово-економічною кризою 2008–2009 рр. Починаючи з 2010 року експортно-імпортні операції знову набирають обертів та збільшуються. При цьому найбільший темп зростання після кризи спостерігається у 2012 році – на 67.0 % за експортом та на 80.5 % за імпортом в порівнянні з 2009 роком. В інші роки спостерігається дещо повільніше зростання цих показників, а у 2013 році – спад на 7.5 % за експортом та 7.4 % за імпортом, при цьому розмір ВВП країни збільшився лише на 4.6 %. Причиною є зміни у співвідношенні основних джерел формування ВВП України, що пояснюється зменшенням імпорту природного газу майже на 5 млрд м³, що у вартісному вираженні становить майже 2500 млн дол. США. Такі зміни спричинили зменшення обсягу запасів матеріальних оборотних коштів майже на 9 млрд грн, що здійснило свій негативний вплив на формування ВВП [4, с. 12]. Дослідження показує значне збільшення з 2013 року експортно-імпортних операцій порівняно з 2006 роком з країнами ЄС, що є прямим наслідком переформатування зовнішньоекономічної політики України. У 2014–2015 роках бачимо падіння показників експорту та імпорту в цілому.

Більшу частку експортно-імпортних операцій країни становить продаж та придбання товарів. Як імпорт, так і експорт товарів становить більше 40% загального товарообороту. В Україну протягом останніх років завезено та закуплено товарів лише у 2013 році на 13652 млн дол. США більше, ніж продано. Протягом усього досліджуваного періоду Україна мала активний торговельний баланс з продажу послуг та пасивний – з торгівлі товарами. Загалом сукупне сальдо періоду, що аналізується, є пасивним. Так, з 2010 року цей показник поступово збільшувався, а у 2013 році знизився на 28.83% та становив 6425 млн дол. США.

Таким чином, разом із зростанням обсягів експортно-імпортних операцій, імпорт в Україну в останні роки хронічно випереджає експорт, а їх різниця досягає часом 8% ВВП. Крім того, у структурі внутрішнього товарообігу, починаючи з 2012 року, частка українських товарів скоротилася до 55–59% порівняно з 70% у 2005 році. Це означає, що українські споживачі все більше і більше підтримують своїми доходами економіку інших країн, що внутрішніх доходів в країні стає все менше, а значення зовнішніх кредитів та рівень заборгованості стрімко зростають.

У 2015 році Європейський Союз залишається одним із основних торговельних партнерів України з питомою вагою торгівлі товарами та послугами 37.3% від загального обсягу торгівлі України (у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року збільшилася на 1.6 відсоткові пункти). Також нажалі констатувалось зниження обсягів торгівлі з державами-членами ЄС. Водночас, на фоні загального скорочення обсягів торгівлі України (на 28.5%), скорочення торгівлі з державами-членами ЄС відбулося на 25.4% (або на 11347.7 млн дол. США).

Протягом 2015 року спостерігалася тенденція загального падіння обсягів експорту України до країн світу (на 27.2%, або на 17458.9 млн дол. США). В свою чергу, обсяги експорту до ЄС зменшилися на 25.0% (або на 5096.1 млн дол. США) та склалися в обсязі 15287.0 млн дол. США. При цьому, питома вага експорту товарів та послуг до країн ЄС у 2015 році збільшилася на 1,0 в. п. та склала 32.8% від загального обсягу

експорту товарів та послуг України. Також відбулося значне скорочення обсягів імпорту з ЄС у грошовому вимірі (на 25.8%, або на 6251.6 млн дол. США). Водночас, питома вага імпорту з країн ЄС за згаданий період збільшилася на 2.4 в. п. та склала 42.2% від загального обсягу імпорту в Україну. У двосторонній торгівлі між Україною та ЄС у 2015 році сальдо склалося негативним (-2669.0 млн дол. США) та зменшилося у порівнянні з 2014 роком на 1155.6 млн дол. США [3].

Національний банк України відзначає, що експорт, як основне джерело притоку валюти в країну, забезпечив більше половини її надходжень за досліджуваний період. Зовнішні ж запозичення, навіть за умови істотного зменшення їх обсягу, залишалися другим за вагомістю джерелом надходжень іноземної валюти за 2015 рік [5].

Аналізуючи товарну структуру експорту за останні 5 років, можна відзначити, що протягом цього періоду ситуація для України була досить несприятливою через пасивний торговельний баланс та політичну ситуацію. Розглянемо детальніше структуру експорту товарів до країн ЄС протягом 2011–2015 років (табл. 3).

Таблиця 3

Основні товарні групи українського експорту до країн ЄС

Назва (товарна група УКТЗЕД)	Обсяги експорту (млн дол. США)					Частка у торгівлі з ЄС, %				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Чорні метали (72)	5304.2	3564.3	4061.0	3890.2	2623.4	29.5	20.9	24.2	22.9	20.2
Зернові культури (10)	1031.6	1981.0	1722.6	1805.4	1625.9	5.7	11.6	10.3	10.6	12.5
Руди, шлаки та зола (26)	1873.4	1615.7	1759.0	1582.1	962.5	10.4	9.5	10.5	9.3	7.4
Електричні машини і устаткування (85)	1553.8	1496.6	1501.6	1649.5	1434.1	8.6	8.8	9	9.7	11
Насіння і плоди олійних рослин (12)	919.6	1227.6	1248.4	919.0	645.3	5.1	7.2	7.4	5.4	5

Розроблено на основі [2; 3]

Найбільшу питому вагу в товарному експорті з країнами ЄС на кінець 2015 року займали чорні та кольорові метали та вироби з них і становили 20.2%. При цьому у 2011 році ця група становила 29.5% експорту товарів. На другому місці за даними 2015 року знаходились зернові культури і займали 12.5%, за ними ідуть електричні машини та устаткування з питомою вагою 11%.

Як видно, деякі групи товарів мають тенденцію до зменшення обсягів за останні 5 років. Це пояснюється несприятливою ціновою кон'юнктурою на світових ринках і проблеми у торговельних відносинах з Росією. Експерти прогнозують подальше зниження експорту металопродукції. Зазначимо, що одним з напрямків збільшення експорту в металургії залишається модернізація виробництва, скорочення собівартості та виробництво продукції більш високого переділу.

Аналіз даних імпорту товарів протягом 2011–2015 років свідчить про значну зміну структури імпортованих товарів (табл. 4).

Аналіз даних з імпорту товарів протягом 2011–2015 років свідчить про те, що основну частку товарного імпорту становлять енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, а також котли, машини, апарати та механічні пристрої. У відсотковому вимірі ці групи товарів становлять 22.3 та 10.2% на кінець 2015 року. У порівнянні з 2011 роком такі групи становили 6.8 та 14.8% відповідно. Значну частку, а це 27% у 2015 році, займають інші групи товарів. До неї увійшли текстильні матеріали та текстильні вироби; вироби з каменю, гіпсу, цементу; прилади та апарати оптичні, фотографічні та інші.

Україна в 2015 році імпортувала нафтопродукти (за кодом ТНЗЕД 2710 – бензини, дизпальне, мазут, реактивне паливо тощо) на загальну суму 3 млрд 857.019 млн дол. США, зокрема в грудні – на 271.963 млн дол. США. З Білорусії імпортовано паливо на 1 млрд 733.443 млн дол. США, з РФ – на 844.647 млн дол. США, з Литви – на 413.913 млн дол. США, з інших країн – на 865.016 млн дол. США. У натуральному виразі імпорт нафтопродуктів в Україну скоротився на 6.7% (на 485.34 тис. тонн) порівняно з 2014 роком – до 6 млн 760.619 тис. тонн. Крім того, минулого року на експорт з України було поставлено нафтопродукти на загальну суму 116.385 млн дол. США. У натуральному виразі експорт нафтопродуктів в Україну скоротився на 62% (на 452.794 тис. тонн) порівняно з 2014 роком – до 277.175 тис. тонн. При цьому Україна у вересні вперше від початку 2015 року почала імпортувати нафту (за кодом ТНЗЕД 2709). Імпорт із Казахстану у вересні-листопаді було здійснено на суму 88943 млн дол. США, обсяг – 248 тис. тонн. У грудні імпорт із Казахстану не здійснювався. Експорт нафти до Литви минулого року було здійснено на суму 2.647 млн дол. США, обсяг – 7.995 тис. тонн.

Таблиця 4

Основні товарні групи українського імпорту з країн ЄС

Назва (товарна група УКТЗЕД)	Обсяги імпорту (млн дол. США)					Частка у торгівлі з ЄС, %				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Котли, машини, апарати і механічні пристрої (84)	3819.9	3642.3	3412.9	2277.9	1570.9	14.8	13.9	12.6	10.8	10.2
Наземні транспортні засоби, окрім залізничних (87)	2490.1	2989.2	2756.5	1198.8	833.5	9.7	11.4	10.2	5.7	5.4
Фармацевтична продукція (30)	1978.5	2165.5	2318.7	1826.8	988.9	7.7	8.3	8.6	8.7	6.4
Енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки (27)	1747.4	1955.2	3015.0	3793.0	3416.6	6.8	7.5	11.2	18	22.3
Електричні машини і устаткування (85)	2378.4	1912.1	1874.2	1403.5	1093.2	9.2	7.3	6.9	6.7	7.1
Полімерні матеріали, пластмаси (39)	1787.2	1772.1	1786.1	1470.4	1086.1	6.9	6.8	6.6	7	7.1

Розроблено на основі [2; 3]

Україна в 2014 році у вартісному виразі збільшила імпорт нафтопродуктів на 4.4% (на 279.969 млн дол. США) – до 6 млрд 698.287 млн дол. США. Зокрема, з Білорусії було поставлено нафтопродукти на 3 млрд 107.175 млн дол. США, із РФ – на 1 млрд 222.215 млн дол. США, із Литви – на 890.986 млн дол. США, з інших країн – на 1 млрд 477.911 млн дол. США. Україна в січні-лютому 2016 року скоротила в грошовому вираженні імпорт нафтопродуктів порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 28% – до 347.159 млн дол. США. Імпорт нафтопродуктів в Україну з Білорусії в січні-лютому становив 253.906 млн дол. США (73.14% від загального обсягу), з Литви – 26.01 млн дол. США (7.5%), з Греції – 16.15 млн дол. США (4.7%).

З початку жовтня 2015 року Росія різко зменшила експорт скрапленого газу і дизельного пального в Україну. За підсумками 2015 року майже половина всього обсягу імпорту нафтопродуктів в Україну припала на Білорусь – 1.733 млрд дол. США. На другому місці (частка близько 20%) імпорт палива з Росії – 0.845 млрд дол. США, на третьому – з Литви – 0.414 млрд дол. США (частка 10.7%). Зниження імпорту відбулося внаслідок девальвації національної валюти і скорочення обсягів сировини, матеріалів і обладнання, що купуються для потреб вітчизняного виробництва [6].

Таким чином, проведений аналіз свідчить про те, що у структурі українського експорту значна частка товарів з низьким рівнем переробки (на продукцію чорної металургії, хімічну, мінеральну сировину та сільгоспсировину припадає близько 70% експорту), що виснажує ресурсну базу країни та робить експорт уразливим до змін у зовнішній кон'юктурі. У структурі імпорту понад 40 % припадає на енергоносії, що відбиває значну залежність української економіки, у тому числі й експортних галузей – хімічної та металургійної, від зовнішніх джерел постачання енергоносіїв. У таких умовах стратегічна мета України полягає не стільки у нарощуванні обсягів експорту, скільки у підвищенні якості та конкурентоспроможності продукції українських виробників переважно високотехнологічних галузей та зростання в імпорті частки інвестиційних товарів, що дозволить країні знайти свою нішу на закордонних ринках та закріпитися на ній [4].

У торгівлі послугами за 2015 рік також спостерігається скорочення. Обсяги торгівлі послугами у грошовому виразі скоротилися на 23.3% (або на 1664.7 млн дол. США) та склалися в обсязі 5475.7 млн дол. США. Питома вага торгівлі послугами між Україною та ЄС зменшилася на 2.6 в.п. та склала 37.3% від загального обсягу торгівлі послугами України.

Обсяг експорту товарів та послуг України у I півріччі 2016 р. становив 20609,8 млн дол. США, імпорту – 19590,3 млн дол. Порівняно з I півріччям 2015 р. експорт скоротився на 9,2%, імпорт – на 5,8%. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 1019,5 млн дол. (у I півріччі 2015 р. позитивне – 1904,7 млн дол.). У I півріччі 2016 р. експорт товарів становив 16623,3 млн дол. США, імпорт – 17305,9 млн дол. Порівняно з I півріччям 2015 р. експорт скоротився на 10,7% (на 1998,4 млн дол.), імпорт – на 5,3% (на 964,7 млн дол.). Негативне сальдо становило 682,6 млн дол. (у I півріччі 2015 р. позитивне – 351,1 млн дол.) [7].

Слід звернути увагу на зміну структури українського експорту. Цього року найбільшу частку експортованих товарів зайняли продукти АПК та харчової промисловості (41%). Продукти з металу увійшли

до загального експорту на 23%. Продаж машинобудівних продуктів – 12.31%. Незважаючи на загальне зниження експорту, деякі товари значно збільшили свій фізичний обсяг продаж. А саме це продукти хімічного виробництва, різноманітні промислові товари та продукція легкої промисловості. Також не зважаючи на негативну динаміку продукції АПК та продуктів харчової промисловості, коливання цінової політики на світовому аграрному ринку дало значний приріст українським аграрним продуктам – понад 29 мільйонів доларів США (2.7%). Обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу становив 6516,9 млн дол., або 39,2% від загального обсягу експорту (у I півріччі 2015 р. — 6104,8 млн дол., або 32,8%), та збільшився порівняно з I півріччям 2015 р. на 412,1 млн дол., або на 6,7% [7]. Слід зауважити, що Європа купує переважно українську сировину — товари з низькою часткою доданої вартості.

У поточному році варто відзначити збільшення товарообігу сільськогосподарської продукції між Україною і країнами Європейського Союзу на 10,7%, або на 163 млн доларів до 1,7 млрд доларів за підсумками I кварталу (січень-березень) 2016 року порівняно з аналогічним періодом 2015 року. Близько 11% всього експорту України за перше півріччя 2016 року склала соняшникова олія, близько 10% – експорт кукурудзи і 7% – експорт напівфабрикатів зі сталі. Для наочності: експорт соняшникової олії за перше півріччя 2016 року зріс на 21,9% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, зерна – на 1,4%, а от експорт чорних металів впав на 22%. Якщо порівняти з 2013 роком, картина виходить ще більш наочна. Експорт зерна за перше півріччя 2016 року порівняно з аналогічним періодом 2013 року виріс на 9,8%, а експорт чорних металів впав на 54%.

Частка металу падає і буде падати, а частка зерна і соняшникової олії буде зростати. Україна перетворюється на аграрного експортера, який годує світове співтовариство. Тому, зараз інвестори більш націлені на інвестиції в аграрний бізнес, ніж металургію, а тим більше машинобудування чи інші сфери бізнесу. І, швидше за все, вже через десять років частка експорту продуктів харчування буде близько 75% всього експорту країни. Зараз вже близько 35% [8].

Експорту України до країн ЄС за перше півріччя 2016 року зріс на 7,5% порівняно з аналогічним періодом минулого року, але, на жаль, впав на 22% порівняно з аналогічним періодом 2013 року. Експорт України до ЄС був більшим до підписання Угоди про асоціацію з ЄС і створення зони вільної торгівлі, ніж зараз. Але тут немає нічого дивного, це, швидше, звичайна економіка. Зона вільної торгівлі не скасовує конкуренцію. Для завоювання ринку ЄС українським експортерам доведеться добре попрацювати. Конкурентів ніхто не любить, і доводиться з боєм пробиватися на будь-який ринок збуту. Зараз ЄС купує в Україні кукурудзу, залізну руду, ліс-кругляк і напівфабрикати з чорних металів. Це те, що реально Україна може і поставляє до ЄС. Трохи зростають поставки продукції легкої промисловості та машинобудування за давальницькими схемами. Але продавати до ЄС легкові автомобілі або шоколадні цукерки Україна навіть теоретично не може. Там є свої виробники.

Експорт України до країн СНД впав за перше півріччя 2016 року на 30% порівняно з аналогічним періодом минулого року і на 75% у порівнянні з аналогічним періодом 2013 року. Україна у зв'язку з торговою війною Росії різко зменшила експорт до країн СНД і продовжує зменшувати. Але ринок ЄС не може, як бачимо, навіть в перспективі замінити ринок СНД. Імпорт товарів із країн Європейського Союзу у 2016 р. становив 7671,6 млн дол., або 44,3% загального обсягу (у I півріччі 2015 р. відповідно 7464,8 млн дол. та 40,9%) та збільшився проти I півріччя 2015 р. на 206,8 млн дол., або на 2,8% [7].

Отже, підсумки останніх років підтвердили сформовану протягом 2014 року тенденцію виходу двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС на перше місце в загальному міжнародному товарообігу України. Водночас, позитивний ефект переорієнтації української економіки на європейський ринок був нівельований різкими темпами падіння обсягів двосторонньої торгівлі, які є відображенням домінантної протягом 2015-2016 рр. негативної тенденції скорочення глобальної зовнішньої торгівлі України. Проведений аналіз свідчить про негативне сальдо, яке не перекривається експортом. За групами товарної структури спостерігається позитивне сальдо лише за продовольчими товарами та сировиною для їх виробництва і чорних та кольорових металів та їх виробництва. Усі ж інші товарні групи за останні роки переважно перекривають експорт імпортом. Таке становище на ВВП країни має негативний вплив [3].

Частка експорту України в ЄС до українського ВВП вагома і зростала з 9% (2013 рік) до 13% (2014 рік) [3]. Але з 2014 р. не тільки експорт, а й імпорт товарів з країнами ЄС скорочувався. Втративши Російський ринок, по зрозумілим причинам, і частково втративши ринок СНД, компенсувати втрати західними партнерством не тільки не вийшло, але втрати українська економіка зазнала і на європейських ринках, втративши попередні показники. Які причини, адже сподівання були протилежними.

До найбільш постраждалих галузей національної економіки належать машинобудування, авіація, оборонно-промисловий комплекс, кондитерська і харчова промисловість, вагонобудування. При цьому конкурентна боротьба на світових ринках стає дедалі жорсткішою. За таких обставин для забезпечення зростання обсягів зовнішньої торгівлі необхідно активізувати пошук внутрішніх резервів підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та диверсифікації експортних позицій у глобальному економічному просторі. Вітчизняна продукція не є критично важливою для більшості європейських ринків і підприємств — вона складає лише 0,8% загального обсягу експорту на ринку ЄС [9].

Входження на ринок ЄС є непростим. Імпортні тарифи — не єдиний інструмент, який обмежує

доступ на нього. Різноманітні нетарифні заходи регулювання, пов'язані, наприклад, із санітарними, фітосанітарними, екологічними та подібними вимогами, можуть відігравати більш важливу роль, ніж імпорتنі мита. Не менше значення мають, зокрема, форми й методи комерційної присутності на зарубіжних ринках, рівень досконалості ринкових стратегій і систем маркетингу. Тому при всій вагомості проголошеного вектора у бік ЄС вплив цього рішення не варто переоцінювати. Без відповідних структурних та інституційних перетворень у самій Україні, без її ефективного пристосування до чинних в ЄС систем сертифікації продукції, без значних успіхів у приведенні вітчизняного виробництва у відповідність з найвищими світовими стандартами, без належних реформ на рівні корпоративної стратегії розвитку українського бізнесу окреслені комерційні поступки з боку ЄС матимуть досить обмежений вплив. Тому сподівання на те, що скасування імпорتنих мит ЄС дасть Україні можливість компенсувати пов'язані з цим втрати, поки що не виправдовуються.

Проте ринок ЄС є найважливішим з точки зору стратегічних перспектив. В короткостроковому періоді Україні вкрай важко буде реалізувати всі переваги ГВЗВТ, для слабкої економіки з нерозвинутим внутрішнім ринком і проблемами політичного характеру, ця угода містить і певні ризики.

Хоча на даному етапі основна мета вітчизняної зовнішньоекономічної політики полягає у сприянні розвитку економіки, яке повинне забезпечити виконання вимог і критеріїв щодо здобуття повного членства в ЄС, все ж актуалізується питання розробки довгострокової стратегії зовнішньоекономічної політики, яка повинна передбачати переосмислення старих і визначення нових пріоритетів у зовнішньоторговельній політиці, базуватися на системному підході та визначенні багатоваріантних сценаріїв, включаючи стратегічне планування відносин з окремими об'єднаннями, країнами та регіонами світу.

Маючи високий експортний потенціал Україна поки що не використовує його повністю і досить ефективно, порівняно з іншими державами. Так, за обсягами експорту товарів на душу населення Україна поступається не лише розвиненим країнам, але й більшості країн Центральної та Східної Європи (обсяги експорту в розрахунку на душу населення в Україні втричі менші, ніж у Польщі, та в 10 раз менші, ніж в Угорщині). Використання даного потенціалу частково заважає митна політика держави.

У 2017 році прогнозується поступове відновлення експорту товарів та послуг на 3.6%, імпорту товарів та послуг – на 2.8%. Зростання експорту товарів очікується за рахунок збільшення фізичних обсягів поставок при збереженні низьких цін. Імпорт товарів відновлюватиметься за рахунок зростання неенергетичного імпорту (на 3.8%) унаслідок збільшення купівельної спроможності населення та поліпшення фінансових результатів підприємств [5].

Сьогодні важливим завданням державної зовнішньоторговельної політики є допомога національному виробнику вийти на європейський ринок з продукцією яка буде відповідати всім вимогам і європейським стандартам, сприяти усуненню існуючих бар'єрів. Дії нашої держави мають бути швидкими і зваженими, які не будуть суперечити Угоді про асоціацію в межах розробленої довгострокової стратегії зовнішньоекономічної політики.

Висновки. Отже, дослідження динаміки експортно-імпорتنих операцій та показника ВВП України з 2006–2015 років показало, що зовнішня торгівля може справляти суттєвий вплив на ВВП країни.

В останні роки прослідковується тенденція до падіння показників зовнішньої торгівлі товарами та послугами України, в тому числі і з ЄС. Невтішною є та ситуація, що зі зростанням обсягів експортно-імпорتنих операцій, імпорт в Україну в останні роки хронічно випереджає експорт. Як показало дослідження, українські споживачі все більше і більше підтримують своїми доходами економіку інших країн, що внутрішніх доходів в країні стає все менше, а значення зовнішніх кредитів та рівень заборгованості стрімко зростають. Відзначено, що експорт, як основне джерело притоку валюти в країну, забезпечує більше половини її надходжень за досліджуваний період.

Одним з пріоритетних напрямків інтеграційної діяльності України є подальший розвиток співробітництва з країнами ЄС. Перші кроки на шляху до ГВЗВТ виявились для українських експортерів і української економіки невдалими. За останні роки значно знизились зовнішньоторговельний оборот України з ЄС. Помітною є зміна структури українського експорту, частка промислової продукції металургії та машинобудування в українському експорті поступається продукції сільського господарства.

Важливим завданням нашої держави в сучасних умовах є проведення заходів імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Разом з тим, не порушуючи її, узгодження заходів зовнішньоторговельної політики із політикою щодо захисту національного ринку та економічної безпеки країни.

Нові чинники впливу, що діятимуть у просторі зони вільної торгівлі, передбачають організацію розробки дострокової концепції спеціалізації господарства України у міжнародному розподілі праці з урахуванням тенденцій та прогнозованої динаміки балансу зовнішньої торгівлі України (за галузями, країнами, окремими товарними групами), а також дострокових сценаріїв оптимізації зовнішньої торгівлі. Доцільним визначити галузі, де вітчизняний виробник здатний отримати додаткові довгострокові переваги від розширення ринків збуту, або навпаки може виявитися неконкурентоспроможним взагалі.

Економічне зростання України залишається дуже вразливим до зовнішньоекономічних чинників.

Україні потрібно адаптуватися до умов світового ринку та оптимізувати зовнішньоекономічну діяльність, змінивши структуру експорту та імпорту, розширяючи географічну структуру міжнародних операцій та вирішити проблеми вітчизняних підприємств, що впливають на стан їх технологій та матеріального забезпечення у порівнянні з суб'єктами міжнародного ринку. Вирішення перелічених чинників впливу зумовить успішне включення України у Світове економічне співтовариство.

Література

1. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посібник / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко ; за ред. Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2012. – 760 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>
4. Жаліло Я. А. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.] ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.
5. Інфляційний звіт [Електронний ресурс] / Національний банк України. – 2016. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
6. Економіка та енергетика України [Електронний ресурс] / Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua>
7. Економіка України за січень-липень 2016 року [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/ekonomika-ukrayini-za-sichenlipen-2016-roku/>
8. Міністерство аграрної політики та продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>
9. За даними Eurostat [Електронний ресурс]. –
Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade/data/database>.

Надійшла 09.11.2016; рецензент: д. е. н. Ковальчук С. В.